Alexandru Gafton

VALORILE CONCEPTULUI BIBLIC „CHEMARE" ÎN VECHILE TRADUCERI ROMÂNEŞTI

1. Polisemantismul unor termeni utilizaţi în textul biblic are surse multiple, determinate de condiţiile particulare prin care *Biblia* a apărut, de căile pe care aceasta s-a răspândit, dar şi de valenţele limbii, în relaţie cu caracteristicile structurale şi dinamice ale realităţilor conceptualizate.

Una dintre căile cele mai fireşti şi una dintre cele mai valorificate şanse de apariţie a polisemantismului decurge din chiar valenţele naturale ale respectivului cuvânt. Acesta poate fi potrivit exprimării mai multor nuanţe sau poate fi deschis apariţiei sale în mai multe contexte corelate atât în plan lingvistic, cât şi în planul realităţii extralingvistice. Datorită modalităţilor în care o realitate (lucru sau proces) este concepută, este posibil ca unul şi acelaşi cuvânt să poată purta sensurile necesare, care exprimă mai multe etape sau ipostaze ale aceluiaşi lucru sau proces. În acest caz, polisemantismul care se instalează este în măsură să faciliteze sporirea contextelor în care un cuvânt poate apărea.

O altă cale care poate genera polisemantismul este traducerea. Încercarea de translare a conţinuturilor dintr-o limbă în alta, dinspre o spiritualitate spre alta, poate genera ciocniri, atât la nivel conceptual, cât şi la nivel lingvistic. Mizele traducerii pot fi amplificate sau modulate de procesul de transfer al unui univers conceptual dat – şi care deţine o anumită identitate, anumite trăsături definitorii, precum şi anumite modalităţi particulare de exprimare lingvistică –, într-un altul – acesta din urmă avându-şi propriile detalii şi particularităţi structurale şi funcţionale. Aceste mize pot exercita presiuni asupra sistemului lingvistic, care poate fi nevoit să-şi utilizeze echivalenţii în conformitate cu un alt uz şi să-şi investească termenii cu noi valori. Desigur, echivalenţii din limba-ţintă pot avea oarecari nuanţe sau valori (paradigmatice sau contextuale) care să permită o astfel de apropiere. În fapt, cel mai ades este vorba despre procese sau lucruri care, prin traducere, aduc cu sine nuanţe şi valori noi, decupează realitatea din perspective până atunci neîntâlnite sau neuzuale în mentalitatea limbii-ţintă. În plan lingvistic, acest fapt este de natură să provoace modificări de ordin semantic.

2. Un text precum *Biblia* ridică numeroase probleme de înţelegere, datorită complexităţii universului conceptual aici prezent şi a modalităţilor particulare a-l de reda în plan lingvistic. De aici apar probleme legate de traducerea textului, cu începere din punctele sale de plecare (ebraica şi greaca), şi ajungând la numeroasele limbi şi spiritualităţi care l-au preluat prin traducere. Având în vedere solicitările şi exerciţiul la care acest text a supus limbile – până la a genera o anumită interconexiune a acestora –, el pare a fi foarte indicat pentru a permite studierea modalităţilor în care, în cadrul proceselor de traducere şi de interpretare, poli-semantismul termenilor a

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)

putut fi provocat şi stimulat. Lucrul acesta este valabil nu doar în legătură cu concepte complexe ori dificile, ci şi privitor la cazuri în care, datorită caracteristicilor de conținut ale cuvintelor respective şi ale relațiilor din realitatea extralingvistică pe care o surprind, sub aspect semantic, respectivele cuvinte pot evolua în modalități determinate de propriile valențe, dar potențate sau activate de actul traducerii.

Prin natura lor semantică, prin uzurile lor, precum şi datorită modalităților, strâns legate de realitățile din planul social, în care s-au conceptualizat, unele cuvinte sunt mai predispuse decât altele la a deveni polisemantice. Ele se află mai bine plasate pe căile comune de exprimare şi sunt mai suple în ceea ce priveşte potențialul lor semantic. Astfel este grecescul καλεϖω care, datorită importanței conceptului, a frecvenței sale şi a nuanțărilor pe care le poate cunoaşte, are numeroase ocurențe în textul biblic. Apariția şi dezvoltarea mai multor sensuri ale gr. καλεϖω, sunt încurajate de polisemantismul rădăcinii ebraice, *qr'*, dar şi permise de acest termen utilizat în versiunea grecească a *Bibliei*, adică de valențele pe care deja le avea în limba greacă. Apărut sub diferite forme şi având sensuri variate – lucru care i-a permis stabilirea de relații de sinonimie complexe cu alți termeni –, acesta a suferit de-a lungul redactării *Bibliei* o continuă evoluție. Totodat, strâns legate de sensul de bază ebraic şi grecesc al cuvintelor care apar în *Vechiul Testament* şi în *Noul Testament*, sensurile dezvoltate ulterior în gândirea la a cărei temelie stau aceste scrieri, se află în deplină coerență cu traiectul luat de religia iudaică şi, apoi de creştinism.

Este dificil de demonstrat cum este posibil ca, în cazul unui cuvânt obişnuit şi relativ frecvent, un text – fie şi cel biblic – ar putea impune sau genera constrângeri atât de mari. Este la fel de dificil de demonstrat însă că acelaşi cuvânt a putut avea o dinamică semantică aproape identică, în limbile care au tradus textul biblic, deținând şi dezvoltând în mod independent aceleaşi valori. Se poate accepta că, date fiind caracteristicile definitorii ale realității desemnate, ca lucru şi ca proces, precum şi modalitățile general-umane în care aceasta se constituie, funcționează şi poate fi conceptualizată, potențialul diferiților termeni din diferitele limbi nu putea fi prea diferențiat. Dată fiind unitatea de comportament a diferitelor cuvinte din limbile avute în vedere, această premisă este completată în mod rezonabil de o alta, la fel de evidentă şi de activă şi în alte situații: textul biblic trebuie să fi fost cel care, răspândindu-se pe calea traducerii, a exercitat o înrâurire unitară asupra diferitelor cuvinte ale diferitelor limbi, care aveau a reda acelaşi proces, similar conceput.

În cele ce urmează, vom observa unele aspecte ale evoluției conceptului de 'chemare', precum şi felul în care se redau în limba română derivatele şi compusele termenului grecesc de referință.

3. Un prim sens pe care îl are şi solicită καλέω este 'a chema'. În felul acesta, pe urmele gr. καὶ **ἐκάλεσε** κύριος ὁ θεὸς τὸν Αδαμ καὶ εἶπεν αὐτῷ Ποῦ εἶ apare: „Şi *chemă* Dumnezău pre Adam şi zise lui: «Adame, unde eşti?»" (BB *Gen*., 3, 9). În PO apare: „Şi *chemă* Domnul Domnedzeu pre Adam, şi zise lui: «Unde eşti?»"; „*vocavit*que Dominus Deus Adam et dixit ei ubi es" (Vulgata); „Es az WR Isten *hiua* Adamot, es monda öneki: Holl vagy te?" (Heltai);

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)

καλέσας δὲ Φαραω τὸν Αβραμ εἶπεν; „Şi *chemând* faraon pe Avram zise” (BB *Gen*., 12, 18); „Şi faraon *chemă* la sine pre Avram şi zise lui” (PO); „Es Pharao Abramot hozza *hiuan*, monda öneki” (Heltai); „*vocavit*que Pharao Abram et dixit ei” (Vulgata);

καὶ προσεκάλουν τῷ Λωτ καὶ εἶπαν πρὸς αὐτὸν; „Şi *chema* afară pre Lot şi zicea cătră el” (BB *Gen*., 19, 5); „Şi *chiemând* afară pre Lot ziseră lui” (PO); „*vocaverunt*que Loth et dixerunt ei”; (Vulgata) „Es ki*hiuan* Lotthot mondanac öneki” (Heltai);

Καλέσωμεν τὴν παῖδα καὶ ἐρωτήσωμεν τὸ στόμα αὐτῆς καὶ ἐκάλεσαν τὴν Ρεβέκκαν; „*Să chemăm* copila şi să întrebăm gura ei. Şi *chemară* pre Reveca” (BB *Gen*., 24, 57–58); „*Să chiemăm* fata înainte şi să întrebăm ce va dzice ea de însă. Şi *chiemară* Răveca” (PO); „*vocemus* puellam et quaeramus ipsius voluntatem. cumque *vocata* venisset” (Vulgata) „*Hiyuc* elö a Leant, es kerdgyüc meg mitt mond ö hozza. Es elö *hiuac* Rebeccat” (Heltai);

ἐκάλεσε δὲ Ιακωβ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ εἶπεν; „Şi *chemă* Iacov pre feciorii lui şi zise lor” (BB *Gen*., 49, 1); „*Chiemă* Iacov pre feciorii săi şi dzise” (PO); „*vocavit* autem Iacob filios suos et ait eis” (Vulgata); „*Hiua* Iacob az ö fiait es monda” (Heltai).

καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν ἄγγελος κυρίον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ εἰπεν αὐτῷ Αβρααμ Αβρααμ, ὁ δὲ εἰπεν’ Ιδοὺ ἐγώ; „Şi-l *chemă* îngerul Domnului den ceriu şi zise: «Avraame, Avraame!» Şi el zise: «Iată eu!»” (BB *Gen*., 22, 11); „Şi îngerul Domnului den ceriu **strigă** la el şi zise: «Avraame, Avraame!» El răspunse: «Aicea sânt»” (PO); „et ecce angelus Domini de caelo *clamavit* dicens Abraham Abraham qui respondit adsum” (Vulgata) „ES AZ WRnac Angyala menyböl *kialta* ö hozzá es monda: Abraham Abraham. Ö felele: Ihon vagyoc” (Heltai);

Aceleaşi serii (καλέω, *vocare*/*clamare*, *a chema*, *hív*[1]) apar în numeroase alte locuri, nu doar din *Geneză*, ci din întregul text biblic. De asemenea, pe poziţiile respective, K.J., Luther, şi B.Jer., prezintă verbele *to call*, *rufen*, *appeler*.

Actul chemării poate fi făcut prin rostirea numelui şi strigarea sa: „Şi *chemând* Iisus pre cei 12 ucenici ai săi” (BB *Mt*., 10, 1); „Şi *chemând* nărodul zise lor” (BB *Mt*., 15, 10)[2], dar şi în mod indirect, când terţi pot cita sau doar transmite celui chemat solicitarea: „Şi stând Iisus, zise *să*-l *chiiame*. Şi *chemară* pre orbul zicând lui: «Cutează, scoală, că te *chiamă*»” (BB *Mc*., 10, 49).

4. Orientat prin valoarea sa originară[3] către un sens complex, care exprima ‘strigarea pe nume în vederea chemării’, după înglobarea şi depăşirea sensului până acum ilustrat, termenul grecesc dezvoltă sensul ‘invocare’, lucru pe care traducerile îl reflectă:

„La locul jârtăvnicului ce-au făcut acolo cortul; şi *chemă* acolo Avram pre numele Domnului” (BB *Gen*., 13, 4); (...) καὶ ἐπεκαλέσατο Αβραμ τὸ ὄνομα κυρίου; „Tocma acolo pre locul unde dentâniu preastolul făcuse, şi întru agiutoriu

[1] Precum rom. *a chema*, magh *hív* poate purta sensurile: ‘rufen’, ‘laden’, ‘heißen’.
[2] Vezi şi *Mt*., 15, 16; 15, 32; 22, 8; *Mc*., 3, 13; 3, 23; 9, 35; FA, 4, 18; 5, 40; 9, 41; 10, 5.
[3] Pentru etimologia, valorile şi evoluţia gr. καλέω, vezi Chantraine s.v. şi Bailly s.v.

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)

chemă acolo numele Domnezeului" (PO); „Szinte ott a helyẽ, a holl ãnac elötte az oltart chinalta vala. Es segetsegül *Hiua* ott az Istennec Neuet" (Heltai); „in loco altaris quod fecerat prius et *invocavit* ibi nomen Domini" (Vulgata);

„Şi răsădi Avraam ţarină la Fântâna Jurământului şi *au chemat* acolo pe numele Domnului Dumnezeu veacinicu" (BB *Gen*., 21, 33); (...) καὶ ἐπεκαλέσατο ἐκεῖ τὸ ὄνομα κυρίου Θεὸς αἰώιος; „Iară Avraam sădi leamne în Verzava şi într-agiutoriu *chiemă* cel Domn Domnezeu de vecie" (PO); „Abraham kedig fákat plantala Beersababa: Es segetségül *hiua* ott az örec WR Istennec Neuet" (Heltai); „Abraham vero plantavit nemus in Bersabee et *invocavit* ibi nomen Domini Dei aeterni" (Vulgata).

Tot o formă de invocare apare şi în: „Şi *chemă* foamete pre pământ" (BB *Ps*., 105, 16) „şi *chemă* foamete spre pământ" (PS.C., PS.S.B).

Precum în cazul sensului precedent, situaţia de la nivelul întregului text biblic este aceeaşi, inclusiv în versiunile K.J., Luther şi B.Jer, unde apar: *to call*, *rufen*, *invoquer*.

Făcută, în mod obişnuit, pentru a solicita ajutorul, precum în: „Şi *chemă* Agar numele Domnului celuia ce grăia cătră dânsa: «Tu, Dumnezău, ce m-ai socotit»" (BB *Gen*., 16, 13); „Şi *chiemă* numele Domnului, cine grăiia cu ea: „Tu Domnedzeu, vedzi mine!" (PO); „Es **neuezze** az WRnac neuért ki öuele szola: Te Isten latz engemet" (Heltai); „*vocavit* autem nomen Domini qui loquebatur ad eam Tu Deus qui vidisti me" (Vulgata) sau, la rigoare, în: „Iară într-al noaole ceas, *strigă* Iisus cu mare glas zicând: «Ili, Ilii, lama savahthani?» Aceasta iaste: «Dumnezăul mieu, Dumnezăul mieu, că ci mă lăsaşi?» Iară unii ce sta acolea auzind zicea că pre Ilie *strigă* acesta" (BB *Mt*., 27, 46–50)[4], invocarea este un act care decurge din concepţia conform căreia cuvântul este dotat cu forţă demiurgică şi, implicit, poate semnifica şi un act de credinţă. Prin chemarea numelui (strigare care numeşte) are loc nu doar o simplă invocare ci şi o recunoaştere a existenţei celui din spatele numelui rostit, eventual o stabilire clară a identităţii acelei realităţi (*Iahweh* e Iahweh, *Baal* e Baal, deci *Iahweh*, nu *Baal*): „Ispovediţi-vă Domnului şi *chemaţi* numele lui, vestiţi întru limbi deala lui!" (PS.C., 105, 1); „Ispovediţi-vă Domnului şi *chiemaţi* numele lui, vestiţi întru limbi lucrul lui" (PS.S.B.); „Mărturisiţi-vă Domnului şi *chemaţi* numele lui, vestiţi întru limbi faptele lui" (BB); „Încă şi acicea are puteare de la mai marii popilor, să leage pre toţi carii *cheamă* numele tău" (NTB, *FA*, 9, 14); „Şi aicea are voie de la arhierei să leage pre toţi ceia ce *cheamă* numele tău" (BB); „Şi lui Sith să născu fiiu şi-i puse numele lui Enos. Acesta nădejdui *a chema* numele Domnului Dumnezău" (BB *Gen*., 4, 26) „(...) Acela începu *a chema* într-ajutoriu numele Domnului; în acea vreame începură numele Domnului a propovedui" (PO)[5].

[4] Cf. şi *Mc*., 15, 34-35; *Lc*., 23, 46. În NTB se foloseşte, de asemenea, *a striga*.

[5] Finalul pare a fi o completare după textul german: „Zu der Zeit find man an, den Namen des HERRN anzurufen" (Luther). Vezi şi: „Încă şi acicea are puteare de la mai marii popilor, să leage pre toţi carii cheamă numele tău". (NTB, FA, 9, 14) (în CB şi BB apare *a chema*, dar în CP apare *a pomeni*).

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)

De multe ori, în diferite împrejurări şi cu diferite finalităţi, „personajele” *Bibliei*, inclusiv Divinitatea, strigă. Dumnezeu îl strigă pe Adam care păcătuise pentru prima dată (*Gen*., 2, 9)[6], glasul sângelui lui Abel strigă către Dumnezeu (*Gen*., 3, 10), înainte de martiriul său, Ştefan strigă la Dumnezeu să-i ierte pe cei ce-l lapidau (FA, 7, 60), spiritele necurate scoase de Filip în Samaria strigă (FA, 8, 7), aşa cum strigă şi un alt duh rău învins de Isus (*Mc*., 1, 26). Anania din Damasc este chemat pe nume de Dumnezeu (FA, 9, 10), Pavel strigă în Sinedriu (FA, 23, 6), iar Isus îl strigă „cu glas puternic pe Lazăr care învie astfel (*Ioan*, 11, 43), în acelaşi fel procedând Petru cu Tabita din Iope (FA 9, 40). De aceea constatăm că, în multe situaţii din clasa semasiologică în discuţie, apare şi verbul polisemantic *a striga*: „Despre el a rostit acest cuvânt profetul Isaia: «Un glas *strigă* în deşert»” (*Mt*., 3, 3)[7]. Probabil că nu întâmplător această chemare este adeseori însoţită de un îndemn, precum în cazul învierii fiicei lui Iair, căreia Isus îi spuse „«Talita cum», „ceea ce în traducere înseamnă; «Fetiţo, îţi zic, scoală-te!»” (*Mc*., 5, 41), sau în cel al tânărului din Nain, cu care se procedează identic: „Tinere, îţi poruncesc, scoală-te!” (*Lc*., 7, 14). Concepţia iudaică reflectată în *Biblie* este că Dumnezeu a creat lumea prin cuvânt şi datorită voinţei. Rostind, ca urmare a unui act de voinţă, Dumnezeu a creat. În consecinţă, realitatea devine ceea ce este şi capătă identitate doar în urma unui act volitiv manifestat la nivel fenomenal ca rostire[8]. Există aşadar, în toate aceste situaţii, un puternic act volitiv îndreptat către un anumit scop, care se continuă printr-o chemare şi un îndemn. Nu de fiecare dată cel care strigă este mai puternic decât cel strigat, însă, de fiecare dată, este nevoie de concentrarea acestor acte în cadrul procesului ritualic în vederea obţinerii efectelor dorite.

5. Indiferent de punctul din care un cuvânt evoluează şi de valorile ce pot decurge din evoluţia acestuia, întreg procesul prin care el este utilizat în diferite contexte poate conduce la crearea unui nucleu care adună în sine cea mai densă parte a notelor de conţinut şi a nuanţelor pe care respectivul cuvânt le dezvoltă. Uneori, chiar dacă sensul de bază al elementului lexical este unul, datorită varietăţii şi/sau frecvenţei contextelor în care el apare cu un alt sens sau datorită faptului că diferitele sensuri decurg în mod natural unele din altele şi prezintă nuanţe comune în realitatea extralingvistică, este posibil ca acel alt sens să devină principal.

În mod obişnuit, astfel de cazuri apar întrucât lucrurile, procesele şi raporturile din realitate pot intra în corelaţii de tip determinativ (cauzalitate, condiţionare, consecvenţă, congruenţă etc.). Modalităţile în care lucrurile, procesele şi raporturile există, se petrec şi se orânduiesc în realitate influenţează perspectivele comunităţii asupra acestora, ceea ce, la nivel lingvistic, se reflectă prin diversificarea posibilităţilor de redare a unui sens. Această diversificare se referă atât la utilizarea mai multor forme pentru a reda acel sens, cât şi la modularea unei forme, a unui cuvânt,

De asemenea: „şi zidi acolo jârtăvnic Domnului, şi *numi* pre numele Domnului care i s-au arătat lui” (BB *Gen*., 12, 8); „şi zidi Domnului acolo un oltariu şi *chiemă* într-agiutoriu numele Domnului” (PO); „Es epite az WRnac ott egy Oltart, es segetségül *hiua* as WRnac Neuet” (Heltai); „aedificavit quoque ibi altare Domino et *invocavit* nomen eius” (Vulgata).

[6] Probabil că nu poate fi considerată ca deplasată o comparaţie cu chemarea pe nume adresată Luceafărului de către Demiurg, în *Luceafărul*.

[7] Cf. *Is*., 40, 3; *Mc*., 1, 3.

[8] Materialitatea cuvântului este atât de pregnantă în concepţia iudaică, încât cuvântul se poate transmite sau oferi precum un obiect, ca în cazul binecuvântării lui Iacov de către Isac (*Gen*., 27, 1–40). Pentru relaţia dintre cuvânt şi însuşirile realităţii, vezi şi profeţiile lui Iacov, din capul 49 al *Genezei*. Vezi şi Al. Gafton, *Numele în Biblie*, AUI, LI (2005), p. 165–179.

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)

pentru a reda fidel, nuanţat şi de unul singur modul variat în care este conceptual-izată respectiva realitate. În cazul nostru, acest sens nuclear, creat prin aglutinarea mai multor nuanţe ale diferitelor acte prin care numirea se poate produce este '(de)numirea, nominaţia'. Varietatea procesului permite înglobarea într-un termen a mai multor caracteristici, dar particularităţile semantice ale termenilor nu permit ca acest lucru să se petreacă cu oricare termen (unul cu note de conţinut prea constrângătoare, precum: *strigare* sau *numire*, de pildă). De aceea, precum în cazul nostru, nucleul care va reuşi cel mai bine să atragă nuanţele de sens ale câmpului semantic va fi un termen precum *a chema*, cel mai apt pentru a exprima gama întreagă.

Sub aspectul traducerii, analiza acestui act, mai ales cu referire la textul biblic, arată că majoritatea limbilor tind spre utilizarea anumitor forme. Faptul poate ţine de un factor complex în care se combină poziţia şi valorile congruente, din limbile-sursă şi ţintă, ale termenilor folosiţi, cu concepţia asupra traducerii (precum în greacă şi în română). Contextele în care apar gr. καλέω şi rom. *a chema*, pentru a reda sensul în discuţie, precum şi frecvenţa cu care aceste cuvinte apar sunt relevante şi sub acest aspect.

Fie că este vorba despre actul (în sens comun, dar şi juridic) de a da nume unei fiinţe umane, fie că este vorba de cel prin care se denumeşte o altfel de realitate, indiferent de nuanţele care ar deveni pregnante şi cărora li s-ar putea asigna feluriţi termeni, procesul prin care se numeşte are caracter ritualic. Întrucât nu oricine este în drept să dea nume, procesul numirii constituie un soi de proclamaţie, prin care numele este adus la cunoştinţa comunităţii, prin strigare. Totodată, întrucât numele are însuşirea de a evoca obiectul, rostirea numelui echivalează cu o actualizare (chemare) a realităţii denumite. Elementele acestei serii apar destul de evident, în multe dintre contextele biblice:

„Pentru că veţ părăsi numele vostru spre săturarea celor aleş ai miei, şi pre voi va omorî Domnul, şi celor ce slujăsc mie *se va chema* nume nou" (BB, *Is.*, 65, 15);

„Acesta acum iaste os din oasele meale şi trup den trupul mieu! Aceasta *să va chema* muiare, pentru că dentru bărbatul ei s-au luat" (BB *Gen*., 2, 23); (...) αὕτη **κληθήσεται** γυνή ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη; „(...) aceasta *va fi chemată* bărbătească, că de întru bărbat iaste scos" (PO); „(...) haec *vocabitur* virago quoniam de viro sumpta est" (Vulgata); „(...) Ezert Firfiuinac *neuesztetic*: Miert hogy Firfiubol vétetött" (Heltai);

„Şi nu *se va* mai *chema* numele tău de acum Avram, ce va fi numele tău Avraam" (BB *Gen*., 17, 5); καὶ οὐ **κληθήσται** ἔτο τὸ ὄνομά σου Αβραμ, ἀλλ' ἔσται τὸ ὄνομά σου Αβρααμ; „Derept aceaea de acmu înainte nu *te veri chiema* Avram, ce numele tău Avraam va fi" (PO); „nec ultra *vocabitur* nomen tuum Abram sed appellaberis Abraham" (Vulgata); „Ezokaert ennekutãna nem *neuesztetel* Abramnac, hanem Abraham leszen neued" (Heltai);

„Numele tău nu *se va mai chema* Iacov, ce Israil va fi numele tău. Şi *numi* numele lui Israil" (BB *Gen*., 35, 10); τὸ ὄνομά σου οὐ **κληθήσται** ἔτι Ιακωβ, αλλ' Ισραηλ ἔσται τὸ ὄνομά σου. καὶ **ἐκάλεσε** τὶ ὄνομα αὐτοῦ Ισραηλ; „Ţie ţi-i numele Iacov, ce după aceasta nu-ţi fie numele Iacov, ce Israil; derept aceaea *se*

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)

chiamă numele Israil" (PO); „dicens non *vocaberis* ultra Iacob sed Israhel erit nomen tuum et *appellavit* eum Israhel" (Vulgata); „Teneked Iacob neued: De ennekutanna ne legyen Iacob neued, hanem Izrael: Ezert *neuesztetic* Izraelnec" (Heltai);

„Şi naşte-va fiiu, şi *vei chiama* numele lui Iisus" (NTB *Mat*., 1, 21); „Şi naşte-va fiiu şi *vei chema* numele lui Iisus" (BB); (...) καὶ **καλέσεις** τὸ ὄνομα αὐτοῦ ’Ιησοῦν, sau „Iaca, tu jidov *te chemi* şi te odihneşti în leage şi te lauzi în Dumnezău" (NTB *Rom*., 2, 17); „Iată, tu jidov *te numeşti*, şi te odihneşti pre leage, şi te lauzi întru Dumnezău" (BB).

„Iaca, fecioara aceia va priimi în sine şi va naşte fiiu, şi *vei chema* numele lui Emmanuil, carele să spune: «Cu noi Dumnedzeu»" (NTB *Mt.*, 1, 23); „Iată, fecioara în pântece va avea şi va naşte fiiu şi *vor chema* numele lui Emmanuil, carele iaste tălmăcindu-se: «Cu noi Dumnezău»" (BB)[9].

Alături de aceste situaţii, pot apărea şi cele în care traducătorii se îndreaptă spre termeni oarecum specializaţi. Astfel, faţă de: „Şi *chemă* lumina dzio şi întunearecul noapte" (PO *Gen*., 1, 5); traducere întocmai cu cea latinească: „*appellavit*que lucem diem et tenebras noctem" (Vulgata), apar situaţii precum: „Şi *numi* Dumnezău lumina zio, şi întunearecul numi noapte" (BB), chiar dacă textul grecesc prezintă: καὶ **ἐκάλεσεν** ὁ θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα. În acest caz, traducătorul român urmează structural textul grecesc, dar apelează în mod explicit la forma specializată a verbului numirii, cale aleasă şi de către traducătorul maghiar al textului de la baza PO: „Es *neueze* a Vilagosagott Napnac, es a Setétséget Eynec" (Heltai).

În fapt, socotind că ar fi potrivit şi posibil să utilizeze cuvântul lipsit de univoc sau care trimite pe receptor în mod direct către sensul cerut de text, traducătorul nu îşi ia o libertate reală, întrucât chiar existenţa unei astfel de posibilităţi de substituire este în măsură să indice relaţia semantică strânsă dintre verbele aflate în joc[10].

[9] Situaţiile din aceeaşi clasă sunt abundente atît în textele religioase cât şi în alte tipuri de texte: „Pentru aceaea *s-au chemat* numele ei Turburare, pentru că acolo au turburat Domnul rosturile a tot pământul; şi de acolo au răsipit pre dânşii Domnul preste faţa a tot pământul" (BB *Gen*., 11, 9); „De icea *fu* numele lui *chiemat* Vavilon, prin ce Domnul acolo turbură limba a tot pământului" (PO); „Şi sosind la Ptolemaida, ceaia ce *să chiamă* pentru a locului fiinţă Rodoforon, ce să zice «purtătoare de trandafir»" (BB, *3Macabei*, 1140b, 8–11); „E cel om *chema*-l Agaton, e boiereasa lui *chema*-o Polfiia" (CS, 280, 2–3); „Cela ce-ş va lăsa cinul său şi să va apuca de alt cin mai cu nevoe şi mai cu grea petreacere, nu *să va chema* că hicleneaşte mănăstirea şi besearica" (LEGI Mold., 179, 38–39); „Că năemnicii amu *cheamă-se* strigaţi (ce se zice, învăţaţii la botejune, ceia ce încă n-au ajunsu feciori să fie, că cu sfânta botejune nume de fecioru priimesc oamenii)" (CCÎ, 29, 3–6); „Cela ce nu face la boeriia lui după tocmealele şi năravurile ce-au fost mai demult a aceii boerii, ce face alte obiceae după voia lui, acela *se chiamă* că greşaşte cu înşelăciune" (LEGI Munt., 332, 1–3).

[10] Situaţia aceasta se repetă întocmai sub: *Gen*., 2, 19-20: „aduse iale la Adam cum să vadză cum ară *chema* iale, că oare cum *au chemat* Adam toate jigăniile aşa li-e numele. Şi *chiemă* Adam cu numele a lor (...)" (PO); „adduxit ea ad Adam ut videret quid *vocaret* ea omne enim quod *vocavit* Adam animae viventis ipsum est nomen eius. *Appellavit*que Adam nominibus suis (...)" (Vulgata); „hoza ökett az Emberhöz, hogy latnaya miképen *neueszneye* ökett: Mert valamint *neuezneye* az Ember az élö állatokatt, a lenne neuec. *Neuet ada* annakokaert az Ember (...)" (Heltai). Faţă de: καὶ ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Αδαμ ἰδεῖν τί **καλέσει** αὐτά· καὶ πᾶν ὃ ἐὰν **ἐκάλεσεν** ἀυτὸ Αδαμ ψυχ

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)

6. Verbul *a chema* capătă un înalt conținut mistic printr-o modificare sesizabilă de la un context precum: „din Egipt *am chemat* pe fiul meu” (*Osea*, 11, 1), la unul precum: „Dumnezeul evreilor ne-*a chemat*; lasă-ne să mergem în pustie” (*Ex*., 5, 3). De aici se poate ajunge uşor la sensul exprimat în *Mt*., 4, 21 şi *Mc*., 1, 20, (chemarea fiilor lui Zebedeu), sau în *Mc*., 3, 13: „Şi se urcă pe munte şi-i *chemă* pe cei pe care îi voia”. Probabil că, în parabola ospățului de nuntă (*Mt*., 22, 1–14), unde apar: „îşi trimise servitorii *să cheme* invitații la nuntă” (*Mt*., 22, 3), şi „Spuneți celor *chemați*” (*Mt*., 22, 4), termenul în discuție se încarcă cu sensul care va fi apoi pe larg explicat şi utilizat de Sfântul Pavel. Dacă, în prima ocurență nu poartă decât sensul comun al verbului *a chema*, cea de-a doua face deja, prin anticipare, relația cu finalul fragmentului biblic: *Mt*., 22, 14 πολλοὶ γὰρ εἰσιν **κλητοί**, ὀλίγοι δέ ἐκλεκτοί, „multi enim sunt *vocati*, pauci vero electi”, care reprezintă expresia cea mai înaltă a conceptului ‘chemare’.

> Rostirea numelui pare a fi obligatorie în cazul în care chemarea se produce în scopul predestinării: „Den pântecele maicii meale *au chemat* numele mieu” (BB *Is*., 49, 1), caz în care individul numit intră în posesia celui care cheamă şi capătă un anumit destin[11]: „Nu te teme, căci eu te-am răscumpărat şi te-*am chemat* pe nume, al meu eşti!” (*Is*., 43, 1)[12]. În felul acesta se creează condițiile necesare trecerii către alte sensuri. Astfel, pe urma sensurilor ‘a chema’, şi ‘a numi’ apare şi sensul ‘a unge’, relația cu ‘a striga’, şi aceasta importantă, apărând pe calea unor contexte precum: „Şi va fi tot carele *va chema* numele Domnului mântui-se-va” (BB FA, 2, 21), „*strigați* către Domnul rugându-l” (*Ioil*, 1, 14) şi, mai ales prin: „Mergi şi *strigă* la urechile fiicei Ierusalimului şi zi” (*Ir*., 2, 2)[13].

ἠν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῶ καὶ **ἐκάλεσεν** Αδαμ ὀνόματα (...), BB prezintă: „le aduse pre eale la Adam, ca să vază ce le *va numi* pre dânsele; şi tot ce *au numit* Adam suflet viu, acesta e numele lui. Şi *numi* Adam nume (...)”.

Faptul că, pentru acest sens, *a chema* şi *a numi* apar într-o variație care nu ține de textul-sursă şi nici de vreo nuanță de sens ce le-ar separa, ci doar de eventuale tendințe ale traducătorului (subliniem: lipsind eventuale constrângeri dinspre text sau dinspre limbă) poate fi bogat ilustrat: „Şi s-au împlut Scriptura zicând: «crezut-au Avraam lui Dumnezău, şi s-au menit lui în dereptate, şi *s-au numit* priiatin lui Dumnezău»” (NTB, *Iac*., 2, 23); „Şi să săvârşi scriptura carea zicea: «Şi crezu Avraam lui Dumnezău şi să socoti lui întru direptate şi priiaten lui Dumnezău *se-au chemat*»” (BB).

[11] Pentru sensul ‘investire’, vezi şi *Is*., 61, 1; de asemenea, acesta este şi unul dintre modurile prin care se legitimează Sfântul Pavel (cf. *Rom*., 1, 1; *1Cor*., 1, 1; chiar şi *2Cor*., 1, 1; *Gal*., 1,1; *Gal*., 1, 15; *Ev*., 1,1; *Col*., 1,1; *1Tim*., 1, 1, unde se vorbeşte despre însărcinarea de apostol, dată de Dumnezeu; *2Tim*., 1, 1, unde se vorbeşte de investirea prin voința divină; *Fil*., 1,1, unde se spune „Pavel, prizonierul lui Isus Hristos”, tonul modificându-se în *Ev*.). Iacob şi Petru se numesc şi intitulează apostoli şi servitori şi, precum Iuda, se adresează doar celor chemați sau aleşi. De altfel, la aceştia, fără a lipsi apelul la conceptul ‘chemare’, se constată o mânuire mult mai puțin abilă a acestuia, în sensul că ei utilizează un concept mai degrabă popular, creat de limba ebraică, în vreme ce Sfântul Pavel utilizează un concept rafinat, asupra căruia reflectase îndelung. Probabil că întâmplarea care îi schimbase radical viața a fost unul dintre elementele care l-au putut îndemna să confere unui sens potențial al cuvântului unul mistic, ceea ce limbile ebraică şi greacă ofereau prin sine noii religii căpătând o profundă semnificație teologică.

[12] Cf. şi *Is*., 45, 3.

[13] Cf. şi *Ir*., 3, 12.

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)

Coerent elaborată, teologia care se încheagă o dată cu Sfântul Pavel este articulată în jurul câtorva idei continuu rafinate. Aproape toate aceste locuri indică, în mod explicit sau implicit, că actul chemării este unul ceresc (*Ev*., 3, 1), el pleacă de la Dumnezeu, cel „care *vă cheamă* la împărăția şi mărirea sa" (*1Tes*., 2, 12), cel „de care *ați fost chemați* la împărtăşirea cu fiul său" (*1Cor*., 1, 9), se realizează prin *Evanghelie* şi urmează un plan divin „că dintru început v-a ales Dumnezeu spre mântuire întru sfințirea duhului şi credința adevărului, la care v-a chemat prin Evanghelia noastră ca să dobândiți voi slava Domnului nostru Isus Hristos" (*2Tes*., 2, 13–14) şi are ca urmare mântuirea: „Dumnezeu, care ne-a mântuit şi ne-a chemat cu chemare sfântă, nu după faptele noastre, ci potrivit planului său şi harului dat nouă" (*2Tm*., 1, 9), viața veşnică „Luptă-te lupta cea bună a credinței, cucereşte viața veşnică la care ai fost chemat" (*1Tm*., 6, 12). Caracteristica de comunitate spirituală, depăşind limitele naționale îşi are exprimarea desăvârşită la Sfântul Pavel, care arată că şi preotul este chemat, precum Aaron (*Ev*., 5, 1–10). Atât Petru[14] cât şi Pavel utilizează termenul *chemare* ca pe un *praedicatum*: „Voi însă, sunteți viță aleasă, preoțime regească, națiune sfântă, popor care a devenit bun al lui Dumnezeu, ca să vestiți faptele mari ale celui care v-*a chemat* din întuneric la minunata sa lumină" (*1P*, 2, 9).

> Conform concepției iudaice, valabilă şi în cele două religii derivate din aceasta, cuvântul are forță demiurgică. Divinitatea creează şi stăpâneşte lumea prin cuvânt. La rândul său, omul poate primi acest atribut (precum în cazul unor numiri făcute de om, începând cu aceea a viețuitoarelor de către Adam). Deşi, inițial, Dumnezeu este cel care îşi dezvăluie numele (*Ex*., 3, 14, אהיה אשר אהיה), dar numai prin anumite atribute, observate (sau imaginate) de către om, acesta îl poate numi, în conformitate cu atributele identificate. Fiind supus Divinității, omul este strigat, numit şi chemat de aceasta, dar omul nu poate decât invoca pe Dumnezeu. Aici se naşte relația cu sensul teologico-mistic al cuvântului căci, plecând de la om către Divinitate pe o scară a lui Iacob, acesta ar putea urca doar până la 'a invoca', în vreme ce, coborând dinspre Divinitate, cuvântul se îmbogățeşte cu sensul 'a investi'. Chemarea, în sens teologico-mistic, nu poate pleca decât dintr-o singură direcție: dinspre Dumnezeu, şi nu poate avea decât un destinatar: Omul. Aceasta este relația primă statornicită între Dumnezeu şi Om şi pe care Sfântul Pavel o consideră ca având ca unic punct de plecare Divinitatea, deoarece demersul divin nu depinde de faptele omului ci se desfăşoară în conformitate cu un plan. Răspunderea omului, utilizarea înțeleaptă a liberului arbitru, împreună cu înțelegerea corectă a chemării şi smerita încercare de a intra în rândul aleşilor intervin abia după acest prim moment, pe care apostolul îl cunoştea prea bine.
>
> Intuind valoarea conceptului utilizat de Isaia, conştientizându-l şi filtrându-l prin experiența sa, Pavel îl utilizează nuanțat, conferindu-i o aură mistico-teologică, dar şi explicându-l credincioşilor.

7. După cum s-a putut observa din seriile de exemple şi din ilustrațiile până acum prezentate, cazul discutat nu reprezintă o situație obişnuită de cuvânt polisemantic. Rom. *a chema* poate cunoaşte note de conținut comune cu verbele *a striga*, *a invoca*, *a numi*, *a denumi*, cuvinte care, totodată, reprezintă şi modalități particulare prin care se pot petrece anumite aspecte ale actului numirii.

[14] Deşi acesta foloseşte termenul, dar mai rar decît Sfântul Pavel, conceptul este mult mai puțin bogat şi complex, în comparație cu ceea ce se întâlneşte la apostolul limbilor.

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)

Verbul *a chema* poate fi utilizat pentru a semnifica:

(a) simpla chemare sau strigare a cuiva, ori simpla numire în scopul chemării;

(b) invocarea;

(c) denominația (ca instituire a unei noi realități ori paradigme, prin acordarea unui nume);

(d) învestirea de către Divinitate.

Privind contextele în care acest verb apare (dar şi pe cele în care apar substituenții săi, ca forme centrate în mod strict şi exclusiv asupra unui singur aspect ale sensului), se observă apropierile semantice foarte mari dintre acestea. Lucrul acesta indică punctul de plecare al unei modalități de denumire a unei acțiuni care a cunoscut rafinări (sau segregări). Totodată, posibilitatea de a concepe şi realiza acea acțiune din alte perspective sau de a o realiza pe căi derivate, conexe şi specializate, a generat sensuri şi nuanțe care au putut solicita şi alți termeni. Chiar astfel, însă, limba nu a putut crea termeni specializați, care să-şi elimine concurenții, tocmai datorită faptului că termenul central (*a chema*) deținea un nucleu de sens atotcuprinzător, atât în ceea ce priveşte sensurile sinonimelor sale parțiale şi valorile nuanțelor acestora, cât şi în ceea ce priveşte valențele lor.

Valorile teologice ale termenului, mai ales cele relevate sub **6**., evidențiază înrâurirea exercitată de textul biblic asupra rezultatelor traducerilor din diferitele limbi. Urmând tendința de a păstra termenul din text, ele au apelat la valențele pe care corespondentul le avea, eventual îmbogățindu-l, mai rar căutând un echivalent. Acesta este, de altfel, comportamentul care a fost identificat şi în situațiile prezentate în celelalte paragrafe, fiind, totodată, comportamentul obişnuit al traducătorilor textului biblic.

SURSE ŞI SIGLE

B.Jer. = *La Bible* de Jérusalem traduite des textes originaux (...) par B. et L. Hurault, J. Van Der Meersch, Paris, 1994.

Bailly A., *Dictionnaire Grec-Français*, édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Paris, 1996.

BB = *Biblia 1688*, ediție întocmită de V. Arvinte, I. Caproşu, Al. Gafton, Laura Manea, N.A. Ursu, 2. vol., Iaşi, 2001, 2002.

Biblia (...), Bucureşti, 2001, versiune diortosită după Septuaginta, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania.

Brown F. et al, *A hebrew and english lexicon of the Old Testament*, with an appendix containing the biblical aramic. Based on the lexicon of William Gesenius as translated by Edward Robinson, Boston, 1906.

CB = *Codicele Bratul*, ediție de text de Al. Gafton, Iaşi, 2003.

CCÎ = Coresi, *Carte cu învățătură* (1581), publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I, textul, Bucureşti, 1914.

Chantraine P., *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris, 1983.

CP = *Texte de limbă din secolul XVI* reproduse în facsimile îngrijite de I. Bianu, membru al Academiei Române. *IV. Lucrul Apostolesc. Apostolul tipărit de diaconul Coresi la Braşov în anul 1563*, Bucureşti, 1930.

CS = *Codex Sturdzanus*, Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text şi indice de cuvinte de Gh. Chivu, Bucureşti, 1993.

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)

DA = *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, 1913–1949.
DLR = *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, Bucureşti, 1965 ş. u.
Douglas, J.D. et al, *The New Bible Dictionary*, London, 1962.
K.J. = *The Old Testament* The Authorized or King James Version of 1611 (...), Cambridge, 1996.
La Sainte Bible Polyglotte, contenant le texte hébreu original, le texte grec des *Septante* le texte latin de la *Vulgate* et la traduction française de M. L'Abbé Glaire avec les différences de l'hébreu, des *Septante* et de la Vulgate; (...) par F. Vigouroux, *Ancien Testament*, tome I *Le Pentateuque*, Paris, 1900.
LEGI
Mold. = *Carte românească de învăţătură 1646*, ediţie critică, (coord. Andrei Rădulescu), Bucureşti, 1961.
LEGI
Munt. = *Îndreptarea legii 1652*, ediţie coordonată de Andrei Rădulescu, Bucureşti, 1962.
Librorum Veteris Testamenti canonicorum, pars prior, graece, Pauli de Lagarde (...), Gottingae, 1883.
Luther = *Die Bibel, oder die ganze Heilige Schrift des altern und neuen Testaments. Nach der deutschen Uebersetzung Martin Luthers*, Stuttgart, 1970.
NTB = *Noul Testament*, tipărit pentru prima dată în limba română la 1648 de către Simion Ştefan, mitropolitul Transilvaniei, reeditat după 350 de ani cu binecuvîntarea înalt prea sfinţitului Andrei, arhiepiscopul Alba Iuliei, Alba Iulia, 1998.
PO = *Palia de la Orăştie 1581–1582*, text-facsimile-indice, ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, 1968, şi *Palia de la Orăştie* (1582), *Textul*, ediţie de V. Arvinte, I. Caproşu, Al. Gafton, Iaşi, 2005.
PS.C = *Psaltirea* publicată românesce la 1577 de diaconulu Coresi, reprodusă cu unu studiu bibliograficu şi unu glosaru comparativu de B. Petriceicu Hasdeu, ediţiunea Academiei Române, tomulu I, textulu, Bucuresci, 1881 (s-a consultat şi utilizat şi Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparaţie cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589)*, Text stabilit, Introducere şi Indice de Stela Toma, Bucureşti, 1976).
PS.S B = Bianu, Ion, *Psaltirea Şcheiană*, t. I, *Textul în facsimile şi transcriere*, Bucuresci, 1889.
Scriban = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*, Iaşi, 1939.
Septuaginta. Id est Vetus Testamentum Graece ixta 70 interpretes (...), *Leges et historiae*, Stuttgart, 1935.
Vulgata = *Novum Testamentum Graece et Latine*. Textum Graecum post E. Nestle et E. Nestle (...), Stuttgart, 1990.

THE VALUES OF THE BIBLICAL CONCEPT "CHEMARE" (CALLING) IN OLD ROMANIAN TRANSLATIONS

(Abstract)

This text discusses the evolution of terms that present (intrinsic, but also contextual) affinities towards polysemy during the translation act. One can observe how in the case of certain words, with a broad or supple semantic spectrum, a given list of equivalents from various languages may exhibit a largely comparable behaviour. As a result of the requirements of the translation process (in particular when it comes to biblical translations), such terms may earn new or enhanced semantic values.

Cuvinte-cheie: polisemie, traducere, text biblic, „a chema".
Key-words: polysemy, translation, biblical text, "a chema" (to call).

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi

BDD-A470 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:00:13 UTC)